

Aleš Šteger

VČASIH JE JANUAR SREDI POLETJA

Posodobljena izdaja

Dvakrat sem bil v Peruju. Dežela je bila obakrat drugačna. Če bi bil še tretjič, bi bilo, kot da sem bil trikrat v treh različnih deželah. Ne gre samo za mnogoobraznost pokrajin, čudnih mest, nerazložljivih ostankov starodavnih civilizacij, ljudi z njihovimi zaklenjenimi obrazi in zagonetnosti, ki zmeraj na drugačen način prikazujejo, ampak za to, da se ne da poseči v globino, katere dno je temno, da padaš v pokrajine, ki si jih že zdavnaj videl v sanjah, gledaš svetlobe, ki so takšne, kot da lijejo iz tvoje glave, poslušаш šume in tihote, na katere tvoje uho odgovarja na tak način, kot da jih je (čeprav veš, da jih ni) že zdavnaj slišalo.

Visoki gorski prevali, skrivnostna smaragdna jezera, voda, ki izvira iz čela gore in teče v dolgem ozkem koritu (nagem) tisoče metrov globoko. Pada: korita so zelo strma. Jezera so skrita, visoko in daleč.

Na prevalih pa veter, ki grize kožo, kjerkoli je razgaljena. Da hitiš, da bi zbežal. Pred svojim ciljem? Kakšen in kje pa je cilj? In polja, ki so podobna zašitim odejam, ki visijo na perilni vrvici višin. Spodaj prepadi in zgoraj nebo. Nebo s hitrimi oblaki in s tujimi zvezdami ponoči na drugačnem nebu.

Drugačno pa je vse. Tudi ti si drugačen. Saj včasih misliš, ko se zbudiš žejen sredi noči: samo vrata odprem, za njimi je moja kuhinja in moji čaji. Vrata pa se odprejo drugam, v prostor, kjer se nočeš zbuditi. In to je soroche, o katerem piše Aleš Šteger. Da začneš naenkrat čudno misliti, čustvovati, govoriti, delati. Takrat si zaželiš domov. Seveda, ko prideš domov, je dom spremenjen, ker si se popotnik spremenil v drugega (drugačnega) človeka. Boljšega, slabšega? Saj zato si odšel na pot, ali ne? Ali samo zato, ker je na tvojem domu primanjkljaj, ki pa ga ves svet ne more zapolniti. Samo spremeniš se lahko, samo, kar naenkrat to začutiš, s strašne razdalje lahko gledaš sebe v različnih dobah prebivanja, zorenja otroštva, odraslosti v drugačni osvetljavi. Tudi to je soroche. Najhujši soroche je vrnitev med svoje predmete, v svoj prostor, kamor vstopiš kot tujec. Težko se udomačiš. Ali ne, Aleš?

– Dane Zajc

Aleš Šteger

VČASIH JE JANUAR SREDI POLETJA

Posodobljena izdaja

UMco

20 let

Ljubljana 2021

Aleš Šteger
VČASIH JE JANUAR SREDI POLETJA
Posodobljena izdaja

© za besedilo Aleš Šteger
© za knjižno izdajo UMco, d. d., 2021
Vse pravice pridržane.

Prvič izšlo pri Študentski založbi leta 1999.

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka 'S terena'

Odgovorni urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Wikimedia Commons
Tisk: Primitus, d.o.o.
Naklada: 300 izvodov, posodobljena, 2. izdaja
Ljubljana 2021

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32

ŠTEGER, Aleš
Včasih je januar sredi poletja / Aleš Šteger. - 2. izd. - Ljubljana :
UMco, 2021. - (Zbirka S terena)

ISBN 978-961-7136-02-9
COBISS.SI-ID 66358019

za Majo

Kazalo

Vzgon	13
Spust	147
Po sledeh nekaterih besed	215
Opombe	221

Y yo te digo: Cuando alguien se va, alguien queda. El punto por donde pasó un hombre, ya no está solo.

Jaz pa ti pravim: Ko nekdo odide, nekdo ostaja. Kraj, kjer je hodil človek, ni nič več sam.

CÉSAR VALLEJO, NIHČE VEČ NE ŽIVI V HIŠI

Štej lastovke v tesnem zraku.
Jaz je jaz, ko govori *ti*.
Poslušaj glas –
Zbira se k nemi selitvi.
Prek zavetne strani
Potujejo rane na jug.

Vzgon

Mama mi je pripovedovala o začetku potovanja. Z velikimi bolečinami sem bil potisnjen v svet, v katerega nisem hotel. To je pisalo na obrazu babice, ki je položila prste svojih rok kot krono iz trnja na mojo svetlomodikasto glavico. Sledil je vrat, tesno ovit s popkovino. Negiben trup. Rodil sem se, ne da bi dihal, zadavljen s poslednjo vezjo z nekim drugim svetom, v katerem sem hotel za vedno ostati. Svetom brez težnosti, smeri in mere, svetom varnosti, hrane in zaupljivosti med fluorescentno modrim svetlikanjem usločenih trebušnih sten. S svetom lebdenja, izročnosti in topline. A babice moja želja ni zanimala. Krepko me je prijela za stopala, ki niso še nikoli stopila na tla, nikoli hodila, napetih mišic in utrjenih kosti, nikoli s padci v prazno in z lovljenjem ravnotežja premikala težkega trupa. Prijela me je, me dvignila visoko, visoko v zrak in me udarila po še neoblikovani ritki. Prvemu udarcu je sledil še eden. In še en. In še. Mrtev, obrnjen z glavo navzdol kot ustreljena žival v lovčevi roki sem bingljaj, negiben in brez sapice življenja v sebi. Udarci so se mehansko selili po mojem tkivu. Enakomerno so me stresali, se širili kot valovanje mrtvega mesa in ugašali v konicah mojih še neizoblikovanih udov. Tedaj – od kod? in kako? in zakaj? in čemu? – se je globoko v meni, ne, morda niti ni bilo v meni, marveč prej onstran tega, kar sem bil vsak hip namenjen postati, onkraj prostorja in časov, nekaj zganilo. Bilo je močnejše od volje, močnejše od upanja, močnejše od ne biti. Nekaj živalsko živega v mrtvem zarodku telesa. S strašno vrtinčasto silo je posesalo kaos in temo skozi žile, kosti, skozi tkiva, mišice

in pore kože, skrilo prepad, v katerem so plapolali, skozi moje grlo je privrela kri in se v hipu strdila v ustih. Zakričal sem in moj krik, zame krik neznosne bolečine rojstva, je v ušesih vseh prisotnih odzvanjal kot krik odrešitve. Bil sem živ.

Vzgib za vsako potovanje je želja po vrnitvi na začetek nekega daljšega in bolj usodnega potovanja po še neizbrani (je sploh moč izbirati, ali izbira in z njo to, čemur pravimo svoboda, obstaja?), neprehojeni stranpoti. Potovanja z nedoumljivim imenom: bivanje. *Jaz sem*, kolikokrat in kdaj sem lahko to zase zares izjavil? In tudi če sem: že je bilo mimo, in jaz sem bil že daleč proč, tam, kjer sem zmeraj bil, v somračnem prehodu med jaz in jaz, med sem in sem – nisem. Dosti bolj ustrezno kot *jaz sem tainta* je reči *jaz potujem svoje ime*. Tako kot tisto hladno novembrsko jutro. V vrsti pred letališkim pultom številka 6 sem z mešanico zaspčnosti in omamne popotniške razburjenosti pred sabo potiskal voziček z najinima nahrbtnikoma in že vedel, da so vse poti, po katerih blodim, mrtve enosmerne ulice, ki se, če ima človek srečo, tu in tam končajo z milostnim pogledom na odprti horizont. Petindvajset let zatem, ko se je odprlo prvikrat, je moje oko drselo po ledeno zamolklih odmevih pločevinastih stopnic, izložbenih oknih in megličastih duhovih, ki so se v medli jutranji svetlobi spreletavali nad veliko ravnino pred Dunajem. Videlo je Majino telo, zavito v modro neprepišno vetrovko, njene gorske čevlje, kupljene kak teden poprej na koncu neskončno dolgega mrzličnega dne v džungli enega od ljubljanskih nakupovalnih centrov,

čevlje, v katerih je pravkar prestopila okvir carinskega de-
tektorja za kovino, videlo je blede jutranje obraze poslov-
nežev, ki so postavali ob svojih kovčkih, za hip je obliznilo
vrtenje radarske antene na vrhu letališkega stolpa, zdrsnilo
po še spečih steklih letaliških zgradb, utripnilo, enkrat,
morda dvakrat, in potonilo v temni trup letala. Potovanje
kot ponovitev poti skozi ožino rojstva, ki jo moram pre-
potovati znova in znova, dokler se pred mano ne zbistri
celotna pot in mi dovoli izstopiti iz svojega ukletega kroga.
Petindvajset let po svojem rojstvu sem stopal skozi trup
letala z občutkom, da polzim nazaj skozi maternični kanal
v smeri izvirnega zavetja. A bil je le prividen in varljiv ob-
čutek. Zavetja ni bilo nikjer. Celovitost sveta, ki se je s kri-
kom mojega rojstva razparala na dvoje kot velika bela rju-
ha, je še naprej plapolala raztrgana. Naj sem se jo še tako
zelo trudil doseči s konicami svojih prstov, zblížati svet, ki
me je obdajal, in sebe, naju spet združiti, prišiti enega na
drugega, ni nič pomagalo. Kamorkoli so moji prsti segli,
česarkoli so se oprijeli ali le dotaknili, varnostnih pasov,
preklopne mizice na hrbtišču letalskega sedeža pred mano,
plastičnega zastora na lini, Majinih hladnih rok – zmeraj
so opisali le pot stran od mene. Segli so kot narobe obrnje-
na rokavica v ta pravilni svet. Je bilo tako tudi z drobnimi
prstki, tem komajda zamešenim parom dlani temnopolte-
ga dojenčka še temnejših oči, ki ga je mati pestovala dva
sedeža proč? Koliko šivov in obrob so že kazali, koliko str-
ganih niti? Ves čas, vseh neskončnih trinajst ur letenja je
otrok mirno spal in se pričel prebujati šele, ko se je bližal

trenutek pristajanja. Tedaj se je globoko v njem nekaj silnega uprlo proti zunanjemu toku dogodkov, bruhal je v jok, ki se je prelil v neznosno kričanje, ko se je letalo nagnilo in z levim krilom podrsalo po morju luči za pristanek. Mati, drobna Peruanka, se je nasmehnila in ga močno stisnila k sebi, a ni pomagalo. Vse bolj jasno je postajalo, da bomo vsak hip udarili ob neprebojno gladino, da je le še vprašanje trenutkov, kdaj bomo, z zankami svojih porekel in prekletstev kot s popkovino, zavezano okoli vratu rjastega trnka v ustih, morali izplavati v te luči, ki so rasle povsod naokoli. Brez zraka in ne da bi znali plavati smo bili vrženi v neznosno velik ocean, med tokove časa, mreže dejanj, pomenov in tolmačenj, da bi nas, zapredene in ujete vase, skrivnostna sila potegnila na suho. Mesto, v katero nas je naplavilo tisti pozni novembrski večer, raste med oceanom in puščavo. Nosi lesketavo kraljevsko ime: Lima.

Strop je bil rumen. Ponovno sem zatisknil oči. V mislih sem še vedno sedel na razmajanem zadnjem avtomobilskem sedežu, iz katerega je med mojimi nogami gomazela pena. Taksi se je kljub pozni uri le počasi prebijal skozi temne ulice, ki so vodile proti središču Lime, hlastajoče vstopal v križišča, povzročal ali stopnjeval že obstoječo prometno zmedo, sunkovito zaviral, trobil, dodajal plin, ponovno zaviral in polzel dalje. Prvi, utrujeni prizori obvoznic, pročelij le napol zazidanih hiš, temnih avenij, nakupovalnih centrov in razpadajočih kolonialnih stavb, blede brlečih uličnih svetilk in ljudi, prizori vseh teh ljudi, vsepovsod,

poslovnežev v nenehni naglici, deklet v izzivalnih poletnih oblekah, fantov z ulice, prosjakov, posedajočih na pločnikih, prodajalcev cigaret in še česa, otrok, policajev, prostitutk. Prvi prizori, ki se s svojim vznemirjenim pričakovanjem zmeraj tako neizbrisno zarežejo v prišlekovno zavest kot line v debela, mogočna obzidja trdnjav, ozke špranje, skozi katere rahlo preplašen in zmeden opazovalec zre na neskončno pokrajino vtisov. Sneti podboji vhodnih vrat hotela in nekaj narobe izjecljanih španskih besed, ki jih je receptor spričo mojega na smrt izmučenega pogleda zdolgočaseno preslišal, spustil na pult ključ sobe in hladno rekel: *But you have to pay in advance*. In potem prva, kot koruzno dlačje gosta noč. Nobenega strahu. Nobenih glasov. Nobenih misli. Le temen, zatohel spanec brez sanj. Odprl sem oči. Koliko časa je minilo? Sekunde? Ure? Dnevna svetloba je drla skozi razporke zaves in zalivala sobo. Ležala sva potopljena v silno rumeno žarenje, in če ne bi bilo hrupa ulice, ki je vztrajno opominjal na svet onkraj težkih zastorov, bi bilo moč verjeti, da ta vroč magmast svetlobni tok ne priteka od zunaj, marveč da izvira nekje v sobi, v bornih kosih zdelanega pohištva, v rumeno pobarvanih stenah, v kosih vsepovsod razmetane prtljage ali v statičnem ilovnatem zraku, sredi katerega sta ležali najini telesi. *Kot sonci izžarevata najini telesi vso svetlobo in toploto in nežnost tega jutra*, ta misel se je zasvetlikala v glavi, zalebdela visoko med nevronskimi vezmi, se premaknila in počasi plavala od leve do desne poloble, preko hipofize in spet naprej, v male možgane, kjer se je kot velika bleščeča riba

zaustavila sredi fluorescentno modrega planktona. Sledil sem ji. Tam sva lebdela, medtem ko je mrčes neutrudno risal svoje kroge nad najinima glavama. V Peru sem prišel kot sončna laž. Kot središče sistema, sicer silno omejenega astralnega sistema, a vseeno, prihajal sem od tam, kjer je vsakdo center, središčna, navidez samozadostna točka lastnega kozmosa, od tam, kjer je vsakdo samotna zvezda z zelo omejenim obzorjem, gravitacijo in svetilnostjo, mala pritlikavka, obsojena na počasno, a neizbežno ohlajanje in odmiranje sredi nepreglednih galaksij enako drobnih, vase zazrtih in hkrati nadvse preplašenih zvezdic na neizmerni obrobi noči, zvezdic, okrog katerih namesto sijajnih planetov v najboljšem primeru kroži le nekaj peg mrčesne črnine. Vstal sem iz postelje in stopil na balkon. Pod mano je divjal vsakdan sodobne prestolnice, ene izmed mnogih, navidez enakih, nad mano pa je za kopreno smoga viselo sonce, staro božanstvo, v katerega so Inki, praočetje dežele, v kateri sem se tisto novembrsko jutro prvič prebudil, verjeli, se mu klanjali, mu nosili daritve, ga spoštovali in občudovali, ki so mu prilagajali svoja življenja in običaje, po katerem so uravnavali svoje rituale in najskrivnejša izročila, okrog katerega so krožili, zapisovali minljive tirnice svojega bivanja, risali svoj krog v razmerju do edinega izviru luči, rojevalca dnevov, prinašalca plodov in prihodnosti, edinega pravega središča. Pomežiknil sem, globoko vdihnil vroči lepljivi smog in se pretegnil. Ne, niti v Limi ni bilo moč gledati v sonce s prostim očesom, z istim, s katerim se je bilo tako lahko zazreti v korone človeških oči.

Prejšnji večer sem bil presenečen nad Limo. Za latinsko-ameriške prestolnice se mi je zdela že kar čistunsko urejena. Ta vtis se mi je ob bežnem pogledu z okna najine hotelske sobe le še potrjeval. Sveže prepleskana pročelja hotelov in kolonialnih hiš so sidrala v zloščenih ulicah, na katerih se je gnetlo ljudi in avtomobilov. No, iluzija se je pol ure pozneje, po kratkem sprehodu, za vedno razblinila. Prispela sva do roba, do katerega je segalo kraljestvo zloščenih ulic kolonialnega središča, otok, ki ga je sredi slumov, polpozidanih in razpadajočih sten, za katerimi domujejo prizori bede, ulic, v katerih sprehajalec po nekaj sto metrih prestopi socialni prepad stoletij, branila vojska cestnih pometačic. Borke za čisto pego sredi umazanega labirinta so bile oblečene v skafandre oranžne barve, njihova telesa so bila skrita v ogromne usnjene rokavice in škornje. S fluorescentno oranžnimi kapami na glavah in obrazi, izgubljenimi za zaščitno gazo, so stale kot živi spomeniki atomske dobe sredi neznosnih oblakov prahu. Le ozek razporek, puščen za par s prašnim znojem zalitih oči sredi peklenske vročine, ki je vladala v tej absurdni opravi, je dajal slutiti, da se oborožene s težkimi kovinskimi lopati in metlami na prvih bojnih linijah v tej deželi bojujejo ženske. V oranžno odete cestne pometačice so s svojo takoj prepoznavno zastrto pojavnostjo na koncu tega blasfemičnega stoletja zavzele mesto graciozних *tapadas*, Peruank iz najvišjih družbenih slojev, ki so kraljevale istim trotarjem dve stoletji poprej. Skrite za ohlapnimi vezenimi oblekami in pokrite čez glavo in ramena z dolgo črno ruto,

imenovano *saya*, ki je prekrivala ves obraz razen trikotnika levega očesa, niso *tapadas* javno razgaljale nobenega dela telesa. Z izjemo madeža mestiške kože, očesnega zrkla in njegove daleč naokrog znane spogledljivosti, so bile na ulicah popolnoma nerazpoznavne celo za svoje može, in ker njihovo gibanje že tedaj ni bilo omejeno, so nevidno vladale ulicam centralne Lime, njenim javnim mestom, gledališčem, bikoborskim arenam, promenadam in cerkvam, za čistočo katerih so se dve stoletji kasneje do obupa in fizične izčrpanosti borile njihove naslednice, pometačice v fluorescentno oranžnih opravah, ki so vzbujale splošno pozornost kvečjemu zavoljo svoje izumetničenosti, ne pa zavoljo sublimne prikritosti svojih čarov. Ta čudna mešanica starega in novega, neoklasicističnih pročelij in indijanskih revežev, ki so posedali po pločnikih v strganih srajcah in obrabljenih belih lakastih čevljih, se je z vsakim korakom, ki sva ga naredila po mestu, samo večal, kontrasti so se nizali in dosegli svoj višek, ko sva zavila okrog uličnega vogala in se znašla na Plazi de Armas. Sredi kvadrata zelenic in klopi so delavci postavljali ogromen zidarski oder, za katerega se sprva nisva zmenila. Šele nekaj dni kasneje, ko sem se odpravil k svojemu najljubšemu prodajalcu *churotov*, maslenih zavitkov, polnjenih s karamelno kremo, sem se zavedel, čemu je bila namenjena ogromna, v nebo vpijoča konstrukcija sredi madeža zelenila in prometnega kaosa. Pred mano se je dvigovala mogočna piramida med seboj spojenih železnih cevi, ki so jo delavci spodaj že zakrili z zelenimi plahtami. Pravkar je bil pripeljal tovornjak,

s katerega je kakih petnajst zgoraj golih potomcev graditeljev inkovskih templjev raztovorilo ogromne darilne pakete. Sredi najhujše vročine je neutrudno raslo ogromno božično drevo.

Tapadas niso bile znane zgolj po svojem rafiniranem in subtilnem ravnanju s prikrivanjem svojih telesnih čarov, ko je beseda ali dejanje nanese na ljubimca ali skritega občudovalca. Slovele so po svoji brezpogojni zahtevi, da jim gospod izroči fizičen dokaz svoje naklonjenosti, predanosti in ljubezni, ki je lahko imel le obliko denarja, zlata ali dragocenih daril. Pri tem je bilo povsem nepomembno, če je bila dama sama dovolj premožna ali če ji okoliščine, se pravi njen ljubosumen in sumničav mož, niso dovoljevale, da bi mogla kdajkoli, ne da bi vzbudila sum, potrošiti dokaz oboževalčeve naklonjenosti in ga je bila zato pogosto primorana podariti naprej – kar je veljalo, je bila trdna valuta emocionalnih dejstev, po možnosti zlata. O tem ali kakem drugem zlatu ni bilo sedaj ne duha ne sluha na ulicah prestolnice dežeje, o kateri se je pred pol tisočletja po starem svetu širil glas kot o Eldoradu, deželi, kjer ljudje spijo v zlatih in srebrnih dvoranah, okrašenih z dragimi kamni, pod strehami, kritimi s pečenimi klobasami. Po petih stoletjih krvavih političnih prevratov, vstaj in državljanskih vojn, stoletjih izkoriščanja, kraj in razprodaj premoženja ter ljudi, je edino zlato svetlikanje, ki je še preostalo Peruancem, svetlikanje razbeljenega puščavskega prahu in delčkov steklovine, konzerv ali drugih odpadkov, v katerih je popoldansko sonce lomilo svoje žarke

povsod tam, kjer ni bilo bataljonov pometačic v oranžnem – se pravi skorajda vsepovsod. Kot Peruanec, vsaj če si pripadal tisti polovici prebivalstva, ki je živela v revščini in pomanjkanju, zares nisi imel razlogov za upanje na uresničitev številnih obljub o zlati prihodnosti, ki da se Peruju in vsem njegovim državljanom, indijancem, mesticem, kreolom, belcem, Kitajcem in črncem, končno obeta. Drugače je bilo s prebivalci vil v bogati predmestni četrti Lime, med katerimi sva tisto nedeljsko popoldne iskala znameniti *Museo de Oro*, največji in najbogatejši peruanski muzej v zasebni lasti. Vila, ki se je razprostirala sredi urejenih zelenic, je privlačila trume turistov zaradi bogate zbirke orožja z vsega sveta v pritličju in zbirke predkolonialnih tkanin v prvem nadstropju, predvsem pa zavoljo inkovskega zlata, razstavljenega v blindiranih kletnih prostorih. *Oro*, ta čudežna rumena beseda! Seveda se ni nič spremenilo – zakaj bi se le? – od časov, ko je med prvo kolonializacijo Guamán Poma de Ayala, sin zadnjega aya-cuchovskega *kurake*, inkovskega pokrajinskega vladarja, napisal tisoč dvesto strani dolgo pismo španskemu kralju Filipu III. V upanju, da bo novemu vladarju uspel pojasniti nečloveške razmere, v katerih so se znašli še včeraj vladajoči Inki, mu približati svojo civilizacijo in vzbuditi razumevanje in milost. Pismo, ki je bilo prvič prebrano najverjetneje šele leta 1908, ko so ga po spletu naključij izkopal v enem od kopenhavenskih arhivov, je vsebovalo tudi naslednje besede: *Naši indijanci, ki so morebiti res barbarske, a hkrati dobronamerne kreature, so jokali za našimi idoli, ko*

so bili ti uničeni v času konkviste. Sedaj so kristjani tisti, ki še zmeraj častijo lastnino, zlato in srebro, kot svoje idole. To čaščenje je bilo zapisano v obrazih množice, ki se je drenjala pred stekli vitrin in za njimi razstavljenimi zakladi. Nobe-nemu od nas ni bilo niti malo mar, da smo prišli v Peru kot dediči privilegijev, ki jih je predvsem zase, nato pa nujno še za vse nas, z mečem in prevaro izboril svinjski pastir, ki ni nikoli prestopil praga kake šole, prevarant, spletkar, predrzen, brezkompromisen, nadvse spreten in okruten morilec z imenom Francisco Pizarro. Vsi mi, evropski in ameriški turisti, smo prihajali iz krajev, od koder je izvirala podivjana idolatrija zlata, z gosto naseljenih in strogo zastraženih otokov sredi oceanov bede in revščine, otokov, kjer je tudi povprečnežu večinoma omogočena hoja po pometenih ulicah, osnovno zdravstveno zavarovanje in dva topla obroka na dan. Ta veliki privilegij – živeti povprečno osnovno življenje – so si naši očetje skozi stoletja med drugim izborili na račun domnevno neciviliziranih narodov, kakršni so bili Inki. Medtem ko smo v Evropi že streljali s puškami, prevajali knjige iz latinščine v kulturne jezike, gojili znanosti in ustanavljali prve univerze, so bili Inki še zmeraj brez pisave, častili so kamenje in sonce, jedli koreninice in streljali s pračo. To je našim prednikom zadostovalo, da so z njimi ravnali kot z živino. V prvih stotih letih kolonialne nadoblasti se je število Inkov zmanjšalo z devet milijonov na borih šeststo tisoč. Resnici na ljubo je treba tudi dodati, da so imeli zdesetkani barbari mnogo bolj učinkovito cestno omrežje kot današnji Peru, izjemno

medrazredno in socialno pomoč, protipotresno gradnjo in namakalne sisteme, ki zdaleč prekašajo današnje. Razvit so imeli desetiški sistem, sistem pobiranja davkov, bogove osvojenih ljudstev so liberalno pripuščali v svoj panteon, moški in ženske so bili enakopravni. O vsem tem na ulicah današnje Lime seveda ni bilo več ne duha ne sluha. Ko sem nekaj dni predtem naivno iskal ostanke starega inkovskega etosa, sveta in magije v temnih očeh domačih uličnih slikarjev čiste indijanske krvi, ki so razstavljali na trgu pred cerkvico v središču Mirafloresa, ene najbogatejših četrti v Limi, nisem mogel pričakovati nič drugega, kot da se bom s svojimi naivnimi vprašanji le osmešil.

Zakaj, sem vprašal slikarje, ki so navkljub vročini vztrajali oblečeni v tradicionalne volnene ponče, da bi pri mimoidočih turistih vzbudili vsaj drobec občutka avtohtonosti, zakaj vse razstavljene slike prikazujejo zgolj kmetice idiličnih andskih vasi, ki, sklonjene in skrite za krajce svojih ogromnih klobukov, obdelujejo polja? Zakaj ni na nobeni sliki videti niti enega samega obraza? Je to izraz žalosti in trpljenja domorodnih delavk na veleposestnikovih poljih? Posnemanje kakega posebnega nacionalnega slikarskega stila? Kakšen na izvirne civilizacije vezan simbolni pomen? »Nič, nič od vsega, *señor*.«

»Zakaj torej ni videti nobenih obrazov?«

Situacija je postala rahlo neprijetna. Bilo je očitno, da jih sprašuje nekdo, ki ne pozna pravil igre. V dolgi tišini smo se spogledovali. Potem so mojstri barve in čopiča rešili splošno zadrego s tem, da so prasnili v smeh.

»*Es mucho trabajo, amigo,*« preveč dela, preveč dela za tako malo zlata.

»Koliko zlata!« mi je prišepnila Maja, ko sva stala pred vitrino, izza katere so naju gledale draguljaste oči zlate posmrtnne maske sipanskega vladarja. Spričo neznosne gneče je zrak v nizkih podzemnih dvoranah muzeja zlata postajal neznosno lepljiv in gost. Kot da smo v podzemnem svinčenem sefu, v novodobni blindirani grobnici, v konzervi gostega nepredirnega lepila. Muzeji, arhivarji smrti, uničevalci umetniškega izkustva, gojitelji prahu in nedostopnosti, množične razelektritve tega, kar je bilo narejeno za individualni stik, alibiji površnosti, razčlovečevalci pameti – kako vas sovražim vsakič, ko stopam utrujen in izmozgan iz peristaltike vašega drobovja, zmeraj prevaran, zmeraj ožet. Vi, puhličast cilj vsakega umetniškega snovanja, vi, ki se vam klanjajo milijoni, vi, gojitelji trupel, mrtve frigidnosti in lažnega maševanja, v avtomatiziranih gibih fluorescentno oranžnih cestnih pometačic je več življenja kot v vseh gnečah pred vašimi fosilnimi eksponati!

Pred leti sem sredi najhujše predpoletne gneče, ki je vladala na ljubljanski Filozofski fakulteti, vstopil v eno od obeh starih razmajanih dvigal. V kovinski kabini, ki je dovoljevala največjo obremenitev šestih potnikov, se nas je stisnilo devet odraslih in dojenček v rokah mlade mame. V prvem in drugem nadstropju so se vrata dvigala odprla, spustila v kletko nekaj svežega zraka in se ponovno

zaprla pred razočaranimi obrazi tistih, ki so zaman poskušali vstopiti. Dvigalo je pričelo počasi plezati proti tretjemu nadstropju in se nekje na sredini poti nepričakovano zaustavilo. Spogledali smo se. Starec, ki je stal ob gumbih za izbiro nadstropij, je pričel nervozno pritiskati najprej gumb številka tri, potem pa še vse ostale gumbе. Nič se ni zgodilo. Drugi so pričeli pritiskati zvonec za alarm. Lahko smo slišali hrup ljudi nad nami, zdelo se je, da so zelo, zelo blizu. Lahko smo razumeli, o čem je tekla beseda, razbirali smeh in razložili barve posameznih glasov. Poskusil sem še sam. Zvonil sem, a brez vsakršnega odziva. Jasno je bilo, da se v splošni gneči ne bo nihče zmenil za šibek piskajoč ton. Študentki, ki sta stali stisnjeni ob zadnjo steno kabine, sta tedaj prvi pokazali znake panike. Pričeli sta klicati, sprva mirno in polglasno, potem vse glasneje. *Halo, nas slišite? Pomagajte nam! Na pomoč!* Ob vpitju je dojenček planil v jok. Na obrazu mlade matere sem lahko prebral grozo, ki je sedaj vsako sekundo naraščala skupaj s temperaturo v kabini, ki je bila še iz časov, ko vanje še niso vgrajevali prezračevalnih naprav. Čutil sem potne kapljice, ki so mi izstopale iz čela, vse bolj redek zrak, v katerem se je količina kisika prepolavljala z vsakim vdihom. Z žensko srednjih let, ki je stala ob meni, sva poskušala odpreti vrata na silo, a brez uspeha. Bila so kot privarjena in mi ujeti kot podgane. Nekdo je bruhnil v jok. Na prepotenih licih ljudi si lahko vohal grozo. Še enkrat smo poskušali z gumbi. Pod njimi je bilo tudi rdeče stikalo za izklop dvigala. Ženska ga je izklopila in spet vklopila. Dvigalo je trznilo. Vsi smo

utihnil. Še enkrat ga je izklopila in vklopila. Nekaj nadstropij nad nami so kolesca v mehanizmu dvigala zagrabila jeklene vrvi. Začutili smo rešilni poteg in planili prestrašeni in polni groze skozi počasi odpirajoča se vrata na prosto.

Naj bo vzgib za potovanje beg, umik ali približevanje – naše blodno premikanje zmeraj vsebuje tiho upanje na končno odrešitev. Odrešitev od česa? Eden od odgovorov bi se morda lahko glasil: odrešitev od sebe, od sebe v tem, kar sem, čeprav čutim (čeprav vem), da to nisem jaz oziroma da to še zdaleč nisem jaz, ki sem lahko, ki zmorem, ki moram postati. Samorealizacija? Ne. Izstopanje iz sebe, odrešilni korak iz ujetosti v zračnost. Kot da je kraj, kamor potujem, tik nad mano. Lahko slišim smeh svobodnih glasov, lahko čutim milimetre, ki tako pogosto ločijo zadušljivi pekel od osvobojenosti. Ne vem kako in ne zakaj, a iščem odrešilno rdeče stikalo. Zato da se ne zadušim. Potujem, da bi na neki nepredvidljivi točki dvigalo trznilo in me pričelo dvigati.

Občutek odrešitve, ki me je preveval, ko sem se povzpela iz zadušljivih kletnih prostorov *Musea de Oro*, je spominjal na občutek, ko sem izstopil iz dvigala v tretjem nadstropju Filozofske fakultete. Zbirke helebard, samokresov, bodal, samurajskih mečev in drugih pripomočkov za rop v kleti razstavljenih zakladov so še vedno obkrožale trume obiskoalcev, a zrak je bil svež in moč je bilo dihati. Z Majo sva si oddahnila in se povzpela še za nadstropje više. V veliki dvorani so v slapovih divje opoldanske svetlobe stale visoke vitrine z ostanki predkolonialnih tkanin. Nikjer ni